

Vint-i-cinc anys sense Josep Pla

Joan Badia-Homs

El passat dia de Sant Jordi es va complir el vint-i-cinquè aniversari de la mort de Josep Pla, com tots sabem; i a més, enguany es commemora un altre esdeveniment planià: els 40 anys de la publicació d'*El quadern gris*, segurament el seu llibre més important.

En els darrers temps de la seva vida, Pla es manifestava escèptic en relació amb el futur de la seva obra, perquè, comentava sovint, "la literatura puja i baixa". Solia afegir que vint-i-cinc anys després de la seva mort potser aniria caient en l'oblit.

És evident que els temors o recels del nostre gran prosista no s'han vist confirmats en absolut, tot al contrari. Ha passat aquest quart de segle i Josep Pla continua essent l'escriptor català més llegit, constantment reeditat i estudiat des d'enfocaments i aspectes diversos, com rica i heterogènia és l'extensa obra que ens ha llegat. La seva permanència entre els lectors del país ni tan sols va remetre després de la intensa i exagerada allau, arreu del país, d'actes acadèmics, divulgatius, lúdics i de tota mena de *l'Any Pla 1997*, quan es complien cent anys del naixement; una ostentació que, ben segur, ell hauria comentat amb la seva ironia insidiosa i aguda.

Aquest 2006, quan encara és força recent la densa i complexa celebració del centenari, no s'ha convocat cap celebració oficial col·lectiva. Però, per ara, s'han produït esdeveniments prou interessants, i alguns de ben significatius, que mostren indicis de superació de certes polèmiques i la naixença d'altres. És una

demostració palpable de la vigència de Pla i la seva obra entre bona part de la intel·lectualitat catalana i entre els lectors.

Josep Pla vist per l'artista torroellenc Francesc Soler. Dibuix inèdit de 1974, cedit per Miquel Puig.

Cal destacar de forma especial la recuperació d'una selecció de les cròniques del període de la República que Pla va publicar principalment a *La Veu de Catalunya* (1931-1936). La producció literària d'aquell grafòman incorregible encara avui és una font que no s'esgota.

Una polèmica nova -o no tant- ha sorgit entorn de la vàlua de Pla com a novel·lista, protagonitzada pels escriptors Baltasar Porcel i Miquel de Palol, amb motiu de la reedició de *Nocturn de primavera* en la versió original de 1953. El primer defensa aquest text primitiu -en el qual, afirma, Pla "aconsegueix un petit Proust..."-, enfront de la reelaboració que en va fer l'autor l'any 1972 per a l'Obra Completa (*Album de Fontclara*, volum 23). Segons Porcel l'allargament i la subdivisió de la novel·la van desproveir-la de tensió i, en definitiva, la van espatllar. Com és normal, no tots els lectors hi estarem d'acord.

Una altra contribució d'enguany ha estat l'aparició de *Les preguntes pendents de Josep Pla* de Xavier Febrés, llibre que incideix en les controvèrsies i en alguns aspectes més o menys anecdòtics generats pel món planià: la relació de Pla amb les dones, les polèmiques entorn del Premi d'Honor, el llegat de l'escriptor, les correccions de l'Obra Completa, etc.

Ara bé, d'una manera molt especial m'atreveixo a recomanar -a tots els lectors de Pla i en especial als empordanesos que encara no ho hagin fet- la lectura de la tesi doctoral de l'antropòleg Eliseu Carbonell: *Josep Pla: el temps, la gent i el paisatge*, amb el subtítol *Una etnografia de l'Empordà franquejant la literatura*. És un dels llibres més interessants i atractius sobre l'univers planià. L'autor analitza el que Pla va escriure sobre el temps en sentit ampli, el natural, l'humà i el social; demostra que va construir un model de cultura empordanesa i que la seva obra és el millor retrat etnogràfic de l'Empordà i, per extensió, de Catalunya, del segle passat.

També prop d'aquest any d'aniversaris, concretament l'octubre de 2005, es va produir un fet que temps enrere hagués estat impensable. A la seu d'Òmnium Cultural, a Barcelona, es va celebrar un cicle de conferències i una taula rodona en homenatge a la figura i l'obra de Josep Pla, que es va titular, significativament, *Josep Pla i la reivindicació de la llengua catalana*. Si tenim en compte que la dita institució li va negar sistemàticament durant anys la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes per motius extraliteraris, com és ben conegut, és evident que aquests actes contenien de forma implícita un desgreuge pòstum. I no ens pot estranyar, perquè la visió negativa de la *catalanitat* o del *patriotisme* de Pla que encara pervivia com un tòpic inamovible en alguns cenacles barcelonins, ha anat quedant justament desarmada; almenys per a les persones amb mentalitat oberta i sense prejudicis.

Es veu que les 30.000 pàgines de l'Obra Completa, per a alguns, encara no devien ésser suficients per desfer del tot el tòpic del Pla anticatalà. No hi ha dubte que la publicació de documents personals durant el període que va de l'any del centenari a les commemoracions actuals haurà contribuït, més que altres esdeveniments, a projectar la veritable personalitat del nostre escriptor. A través de textos que no eren destinats a la impremta, hi apareix un Pla defensor aferrissat de la llengua i la literatura catalanes, de la nostra cultura, ja en els anys més difícils de la immediata postguerra. Per posar un exemple, Pla havia manifestat en relació amb la sèrie dels *Homenots*: "... jo no puc fer res més que ajudar a salvar les restes d'un gran naufragi".

L'edició de la correspondència amb Joan Coromines ha representat un testimoni contundent en aquest sentit, i potser encara més una aportació que crec fonamental, la correspondència

entre Pla i l'editor Josep M. Cruzet entre 1946 i 1962, editada a cura de M. Josepa Gallofré (2003). L'editorial Selecta de Cruzet és la primera de la postguerra que publica en català. Deixant de banda les col·laboracions a la premsa, des de 1946 Pla tenia un projecte on no hi havia lloc per a la continuïtat dels llibres en castellà, i el repte ambiciós de les obres completes; parla de "la intenció de publicar 50 volums en català...", ja que "...els llibres castellans s'han acabat". Un projecte estroncat per la mort de Cruzet el 1962, que es faria realitat amb Destino.

A les cartes a Cruzet, hi trobem de manera diàfana l'expressió de les preocupacions de Pla envers el país i la seva cultura d'aquells moments, després de la victòria franquista; segons ell, la situació "més tràgica per la qual ha passat, en els temps moderns, el nostre esperit". Pla recomana a Cruzet, i aquest li'n fa cas quasi sempre, l'edició de diferents obres fonamentals de la literatura catalana: "...crear, amb les pedres disperses del nostre esperit, l'edifici de les més sòlides possibilitats de l'edició catalana normal". En una altra ocasió comenta al seu editor: "No li ha pas d'estranyar que els diaris i revistes no parlin dels llibres catalans. ¿Com vol que en parlin, si els que els fan són furiosament -encara que dissimuladament- contraris?".

Podríem retreure moltes altres cites, algunes amb opinions contundents sobre tant de botifler aprofitat: "...Mateu ha cregut durant 10 anys -o 15- que la literatura catalana estava completament acabada... és un franquista desenganyat -que és la pitjor classe que es pot donar de franquisme- perquè és l'home que veu que s'ha equivocat".

Per defensar la llengua i tirar endavant projectes literaris catalans, Pla fins i tot proposava lemes de resistència: "Lluitar és feina d'homes. Lluitar i guanyar és feina d'homes intel·ligents".

Josep Pla, Torroella i el Montgrí

En la relació de Pla amb la vila de Torroella, el seu ambient i la seva gent, s'hi entronquen les vivències personals. És una mena de relació d'amor-odi per tota aquella cosa de la plantació de l'arròs en la qual s'hi interfereixen records familiars.

Aquí no podem aprofundir-hi; és un tema que no es pot resumir en poques pàgines. Vaig conèixer Josep Pla durant les darreres dècades de la seva vida i sóc testimoni de l'estima profunda que tenia per Torroella i tot el seu entorn; en els seus comentaris i les consideracions sobre l'Empordà eren una referència constant. Ja sabem que precisament a la segona versió ampliada de *Nocturn de primavera*, publicada l'any 1972 a les *Obres Completes (l'Àlbum de Fontclara)*, la primera part, titulada *L'herència*, que és la nova, la que s'afegeix a la novel·la apareguda el 1953, està inspirada bàsicament en trets fonamentals de Torroella de Montgrí. La descripció física de la vila, la presència d'un baró prepotent i certs personatges i situacions conegudes fan que els torroellencs de tota la vida no tinguin cap dubte en aquest sentit. Si la vila de Fontclara -en origen Vilaplana- de *Nocturn de primavera* té les arrels a la Bisbal, la Fontclara de *L'herència* és indubtablement Torroella.

Josep Pla va mantenir un interès apassionat per l'art de Francesc Gimeno. Aquí el veiem en la inauguració dedicada a aquest artista, a la sala d'exposicions de "la Caixa" de Torroella de Montgrí -17 de març de 1978-.
(Foto Branguli. Fundació Josep Pla, col·lecció Mariona Pau)

Una altra imatge de la inauguració de l'exposició dedicada a Francesc Gimeno.
(Foto Branguli. Fundació Josep Pla, col·lecció Mariona Pau)

La relació literària i humana de Josep Pla amb Torroella, la seva història i la seva societat, amb incidència a tot l'entorn -el paisatge, el Montgrí i les Medes, el Ter, la pagesia, el món de la sardana...- mereixerien una monografia. La veritat, m'agradaria tenir l'empenta i la traça necessàries per emprendre-la.

El Montgrí, com a fita del paisatge més interioritzat, símbol de l'univers empordanès, és per si sol un tema cabdal dins de l'obra planiana. Pla ens diu que als empordanesos, com més mirem el Montgrí més ens agrada: "...No ens cansem mai de mirar-lo. I quan som fora del país el portem a la nostra memòria més íntima, personal i callada".

Aquesta o alguna altra cita de Pla, crec que estaria bé que la tinguéssim escrita sobre d'una placa ben escaient, sòlida i perdurable, en un lloc de la vila destacat on la muntanya sigui visible, o potser millor al propi Montgrí, al pilar de la creu del coll de Santa Caterina, per exemple. Penso que en honorar Pla a la nostra muntanya sagrada, tots plegats -els habitants de Torroella- ens posaríem una medalla petita i simbòlica.

Referències bibliogràfiques

- PLA, Josep. "Obra Completa", 47 volums, Edicions Destino, Barcelona, 1966-1992.
- BONADA, Lluís. *L'obra de Josep Pla*, Editorial Teide, Barcelona, 1991.
- Epistolari Joan Coromines & Josep Pla*. Josep Ferrer, Joan Pujades, editors; pròleg de Marina Gustà, Fundació Pere Coromines / Edicions Destino, Barcelona, 2001.
- JOSEP PLA / JOSEP M. CRUZET. *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de Maria Josepa Gallofré Virgili, Edicions Destino, Barcelona, 2006.
- CARBONELL CAMÓS, Eliseu. *Josep Pla: el temps, la gent i el paisatge. Una etnografia de l'Empordà franquejant la literatura*, Edicions de 1984, Barcelona, 2006.
- FEBRÉS, Xavier. *Les preguntes pendents de Josep Pla. Actualitat, polèmiques, revelacions*, L'Esfera dels llibres, Barcelona, 2006.
- PLA, Josep. *La Segunda República Española. Una crónica, 1931-1936*, edició de Xavier Pericay, pròleg de Valentí Puig, traducció al castellà de Jorge Rodríguez Hidalgo, Edicions Destino, Barcelona, 2006.
- PLA, Josep. *Nocturn de primavera*, epíleg de Baltasar Porcel, Edicions Destino, Barcelona, 2006.